

Karol Piękoś*

Organizacja i funkcjonowanie samorządu Svalbardu wobec wyzwań współczesnego świata

The Organization and Functioning of Svalbard's Local Government in the Face of Contemporary Challenges

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: Svalbard, Spitsbergen, Królestwo Norwegii, terytorium zależne, Skandynawia

Key words: Svalbard, Spitsbergen, Kingdom of Norway, dependent territory, Scandinavia

Abstrakt: W artykule analizie poddano funkcjonowanie Svalbardu, terytorium zależnego o wyjątkowym statusie. Przedstawiona została również geneza obecnego stanu zależności pomiędzy Svalbardem a Norwegią oraz przyczyny zaangażowania współczesnych państw w działalność na tym terytorium. Ponadto podjęto próbę zbadania funkcjonowania władzy na Svalbardzie, zarówno samorządowej jak i centralnej oraz norweskiej polityki wobec archipelagu. Przeprowadzona analiza objęła również współczesne wyzwania, istotne dla zachowania obecnego statusu tego terytorium zależnego.

Abstract: This article analyzes the functioning of Svalbard, a dependent territory with a unique status. It also presents the origins of the current relationship between Svalbard and Norway and the reasons for the involvement of modern states in activities in this territory. Furthermore, an attempt is made to examine the functioning of both local and central government in Svalbard, as well as Norwegian policy towards the archipelago. The analysis also covers contemporary challenges that are important for maintaining the current status of this dependent territory.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4545-5909>; dr, Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: kpiekos@ur.edu.pl.

Wprowadzenie

Nazwa Svalbard¹ odnosi się zarówno do archipelagu wysp znajdujących się na Oceanie Arktycznym² jak i do norweskiej prowincji³. Powierzchnia archipelagu zamieszkiwanego przez 2556 osób wynosi 62 045 km². Ponad 61% ludności stanowią Norwegowie, natomiast pozostałą część obywatele innych państw. Z tej grupy najliczniejsi są Rosjanie, Tajowie oraz Szwedzi. Stolicą Svalbardu jest miasto Longyearbyen⁴. Suwerenność nad archipelagiem sprawuje Królestwo Norwegii⁵.

Status Svalbardu na arenie międzynarodowej stanowi interesujący przypadek. W literaturze i dostępnych źródłach wskazuje się, że jest to terytorium zależne⁶ ale i część Królestwa Norwegii⁷. Wynika to wprost z Ustawy o Svalbardzie (Lov om Svalbard [Svalbardloven]), która w § 1 stanowi, że Svalbard jest częścią Królestwa Norwegii⁸. Norweskie prawo karne i cywilne oraz ustawodawstwo obejmujące wymiar sprawiedliwości, jest stosowane na Svalbardzie za wyjątkiem sytuacji, gdzie określono inaczej, co wynika z § 2 przedmiotowej ustawy⁹.

Trudności interpretacyjne związane z jednoznacznym wskazaniem czym ta jednostka geopolityczna jest, wynikają zarówno z określającego status Svalbardu, Traktatu Svalbardzkiego (nazywanego również Traktatem Paryskim i Traktatem Spitsbergeńskim) oraz prawa międzynarodowego, w ramach którego pojęcie terytorium zależnego, jak wskazuje L. Antonowicz nie jest

¹ Stosowana obecnie nazwa Svalbard została upowszechniona przez Norwegów w 1969 r. Nawiązywała ona do niepotwierdzonych odkryć Wikingów. Wcześniej stosowano formę Spitsbergen, która obecnie odnosi się do największej z wysp archipelagu. Zob. P. Dolnicki, *Wybrane pozostałości osadnictwa związane z zasiedlaniem Arktyki na przykładzie Svalbardu*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis» 2020, nr 14, s. 195.

² Tamże, s. 192.

³ J. Szupryczyński, *Druga wojna światowa na Svalbardzie*, «Przegląd Geograficzny» 2011, t. 83, z. 4, s. 484.

⁴ *Svalbard*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/svalbard/> (5.08.2025). Podana liczba ludności dotyczy tylko mieszkańców Longyearbyen wraz z Ny-Ålesund, bez rosyjskich osad i naukowców z Polskiej Stacji Badawczej Hornsund. Zob. *Statistics on Population of Svalbard*, <https://www.ssb.no/en/befolkning/folketall/statistikk/befolkning-pa-svalbard> (12.08.2025).

⁵ R. M. Czarny, *Interpretacja Traktatu Spitsbergeńskiego w świetle zmian w prawie międzynarodowym publicznym*, [w:] R. Kłosowicz, B. Kosowska-Gąstoł, Ł. Jakubiak, G. M. Kowalski, T. Wiecech (red.), *Konstytucjonalizm – doktryny – partie polityczne*, Kraków 2016, s. 214.

⁶ Zob. M. Sobczyński, *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń 2006, s. 498.

⁷ *Entry and residence*, <https://www.sysselmesteren.no/en/entry-and-residence/> (25.07.2025).

⁸ Lov om Svalbard [Svalbardloven], <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1925-07-17-11> (25.07.2025).

⁹ Tamże.

dostatecznie ugruntowane¹⁰. Wobec dynamicznych zmian zachodzących we współczesnym świecie, które dotyczą międzynarodowej polityki, ale i klimatu, Svalbard staje się obszarem, którego znaczenie wzrasta, co tworzy przestrzeń do podejmowania szerszych dociekań. Celem artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na wskazane pytania badawcze: 1) Dlaczego Svalbard staje się areną rywalizacji współczesnych państw? 2) W jaki sposób Królestwo Norwegii zmierza do umocnienia swojej obecności na archipelagu? W artykule zostaną wykorzystane następujące metody badawcze: metoda porównawcza, analiza instytucjonalno-prawna oraz analiza systemowa. Zastosowanie ich wynika ze specyfiki podjętego tematu.

Obecny status Svalbardu

W połowie XIX w. podjęto pierwsze inicjatywy zmierzające do uregulowania statusu Svalbardu, który był traktowany wówczas jako ziemia niczyja. Pozostająca w unii ze Szwecją Norwegia, była państwem, które przejawiało najwięcej zaangażowania na obszarze archipelagu. W 1871 r. Norwegowie wraz ze Szwedami prowadzili rozeznanie w zakresie możliwości uzyskania międzynarodowego poparcia w sprawie własnych roszczeń do archipelagu. Sprzeciw wyrażała Rosja, która nie kryła swojego zainteresowania tym obszarem. Skutkiem tych działań, jak stwierdza R. M. Czarny, było potwierdzenie ówczesnego stanu faktycznego i traktowanie go nadal jako ziemię niczyją¹¹.

Pod koniec XIX w. coraz większe zainteresowanie wzbudzała kwestia wydobywania węgla na obszarze Svalbardu. W 1905 r. została rozwiązana unia pomiędzy Szwecją a Norwegią, która po tym wydarzeniu przejawiała większe zainteresowanie archipelagiem. W celu uregulowania jego statusu doszło do konferencji w Oslo, która trwała od 19 lipca do 11 sierpnia 1910 r. Udział w niej wzięli przedstawiciele Norwegii, Rosji oraz Szwecji. Wszystkie strony postulowały, aby utrzymać dotychczasowy status tego terytorium, przy czym proponowano utworzenie kondominium kontynentalnego wraz z Komisją Svalbardu, która miała być organem zarządzającym. Sprzeciw wobec tych planów okazywały władze Niemiec, a zastrzeżenia pojawiły się ze strony USA. Jeszcze przed rozpoczęciem I wojny światowej doszło do kolejnych dwóch konferencji w tej sprawie, jednak nie przyniosły one żadnych skutków. Ogóln światowy konflikt spowodował, że sprawa archipelagu nie była pierwszorzędym problemem¹².

¹⁰ Zob. L. Antonowicz, *Państwa i terytoria*, Warszawa 1988, s. 164–165.

¹¹ R. M. Czarny, *Interpretacja Traktatu Spitsbergeńskiego...*, s. 206.

¹² Ø. Jensen, *The Svalbard Treaty and Norwegian Sovereignty*, «Arctic Review on Law and Politics» 2020, vol. 11, s. 83–84.

Norweskie władze zabiegały o to, aby uregulowanie statusu Svalbardu było nadal obecne w relacjach międzynarodowych. Podjęte wysiłki zaowocowały powołaniem Komisji Spitsbergen. W jej skład wchodziło po jednym przedstawicielu mocarstw: Francji, Japonii, USA, Wielkiej Brytanii i Włoch. W ramach swojej działalności przeprowadziła ona 17 spotkań. Zaproponowane przez Komisję rozwiązania, które w ustalonym kształcie weszły później w życie, uzyskały zatwierdzenie przez Radę Najwyższą konferencji pokojowej w Paryżu 21 listopada 1919 r. Była to szansa na międzynarodowe uregulowanie sprawy Svalbardu¹³.

Jak wskazano we wstępie, status Svalbardu jest specyficzny ze względu na uwarunkowania historyczne jak i Traktat Svalbardzki, który został zawarty 9 lutego 1920 r. w Paryżu. Również Polska ratyfikowała ten dokument 2 września 1931 r.¹⁴ Obecnie 43 państwa stanowią jego stroną¹⁵.

W myśl art. 1 Traktatu Svalbardzkiego sygnatariusze uznali „pełną i całkowitą suwerenność Norwegii nad archipelagiem Spitsbergu”. W tym samym artykule określono szczegółowo zakres terytorialny obszaru, nad którym suwerenność sprawuje Norwegia. Obejmuje on wyspy położone pomiędzy 10° i 35° długości wschodniej od Greenwich i między 74° a 81° szerokości północnej¹⁶. W art. 2 Traktatu wskazano również, że wszyscy sygnatariusze umowy posiadają jednakowe prawo do połowu i polowania na wskazanych obszarach. Ponadto art. 3 określa ich prawo do postoju na wodach, fiordach oraz portach. Każda ze stron, na zasadzie równości uzyskała możliwość do prowadzenia działalności przemysłowej, górniczej oraz handlowej. Zastrzeżono, że takie przedsięwzięcia powinny odbywać się w zakresie określonym przez miejscowe prawo w postaci ustaw i regulaminów. Co więcej podkreślono, że wyżej wskazana działalność nie może przybierać postaci monopolu. Istotne, że wywóz towarów jest pozbawiony ograniczeń i dodatkowych obciążeń¹⁷.

¹³ Tamże, s. 84–85.

¹⁴ Sygnatariuszami niniejszej umowy byli (pisownia oryginalna): Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki, Jego Królewska Mość Król Wielkiej Brytanii i Irlandji oraz Brytyjskich Terytorjów Zamorskich, Cesarz Indyj; Jego Królewska Mość Król Danii; Prezydent Republiki Francuskiej; Jego Królewska Mość Król Włoch; Jego Cesarska Mość Cesarz Japonii; Jego Królewska Mość Król Norwegii; Jej Królewska Mość Królowa Niderlandów; Jego Królewska Mość Król Szwedzki. Zob. Oświadczenie rządowe z dnia 3 września 1931 r. w sprawie przystąpienia Polski do traktatu dotyczącego Spitsbergu, podpisanego w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r. (Dz.U. 1931, Nr 97, poz. 747).

¹⁵ *The Svalbard Treaty*, <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.html> (25.07.2025).

¹⁶ Oświadczenie rządowe z dnia 3 września...

¹⁷ Tamże.

Przepisy Traktatu Svalbardskiego zobowiązały Królestwo Norwegii do podejmowania działań zapewniających utrzymanie flory i fauny, a w przypadku konieczności jej odnowienia, do sprawiedliwego ich stosowania – wobec wszystkich stron konwencji. Państwo norweskie nie może również na mocy art. 9 budować fortyfikacji oraz baz morskich oraz jest zobowiązane do dbania o to, aby takie obiekty nie zostały utworzone przez żadną ze stron Traktatu¹⁸. Ruch na archipelagu jest bezwizowy.

Organizacja i funkcjonowanie samorządu Svalbardu

Najwyższym przedstawicielem norweskiego rządu na archipelagu Svalbard jest Gubernator Svalbardu¹⁹, który również sprawuje funkcję komendanta policji i administratora państwowego. Podlega on norweskiemu Ministerstwu Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego²⁰. Pełni on również zadania przypisane do innych ministerstw²¹.

Gubernator Svalbardu sprawuje również istotne zadania związane ze statusem archipelagu. Odpowiada on za ochronę ludności, służbę ratunkową oraz sprawuje funkcję krajowego organu ochrony środowiska. W związku z tym do jego zadań należy egzekwowanie przepisów zapewniających utrzymanie pożądanego stanu środowiska przyrodniczego. Ponadto nadzoruje przestrzeganie prawa w tym zakresie²². Katalog zadań spoczywających na gubernatorze

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Gubernator Svalbardu jest mianowany przez norweskiego monarchę. Zob. § 5. Lov om Svalbard [Svalbardloven]. W praktyce Ministerstwo Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego wyłania na to stanowisko właściwego kandydata, następnie monarcha zatwierdza tę osobę, która pełni powierzone zadania przez okres 3 lat z możliwością przedłużenia tego czasu o kolejne 3 lata. Aktualnie pełniący funkcję Gubernatora Svalbardu Lars Fause pierwotnie rywalizował z 68 kandydatami. Co ciekawe, kandydatury pochodziły również z innych państw takich jak, Francja, Indie, Serbia czy USA. Zob. M. Wenger, *New governor appointed for Svalbard*, <https://polarjournal.net/new-governor-appointed-for-svalbard> (1.08.2025).

²⁰ W Królestwie Norwegii sprawami regionów polarnych zajmuje się Ministerstwo Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego. Jest to oficjalnie stosowana nazwa również w Polsce. Zob. *Ministry of Justice and Public Security*, <https://www.regjeringen.no/en/dep/jd/id463/> (23.09.2025); *Wiceministry sprawiedliwości Polski Maria Ejchart i Zuzanna Rudzińska-Bluszcz spotkały się w Oslo z wiceministrem sprawiedliwości i bezpieczeństwa publicznego Norwegii Johnem-Erikiem Viką*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wiceministry-sprawiedliwosci-polski-ejchart-i-rudzinska-bluszcz-spotkaly-sie-w-oslo-z-wiceministrem-sprawiedliwosci-i-bezpieczenstwa-publicznego-norwegii-vika> (23.09.2025).

²¹ *About The Governor*, <https://www.sysselmesteren.no/en/the-governor-of-svalbard/> (1.08.2025).

²² Tamże.

Svalbardu jest szerszy, skupia się głównie wokół tematyki ochrony środowiska, stania na straży prawa i dbania o bezpieczeństwo²³.

W Longyearbyen funkcjonują władze samorządowe, co zostało uregulowane w Ustawie o Svalbardzie (Lov om Svalbard [Svalbardloven]). Ich działalność dotyczy zadań związanych z zarządzaniem osadą, które nie zostały zastrzeżone dla władz państwowych²⁴. Wyłaniana demokratycznie rada lokalna odpowiada norweskim gminom lecz w rzeczywistości nią nie jest²⁵.

W skład lokalnego samorządu wchodzi 15 przedstawicieli, którzy są wybierani z grona osób ujętych w rejestrze ludności Svalbardu. Prawo do głosowania i wyboru mają obywatele norwescy, którzy ukończyli 18 lat. Również obywatele innych państw mogą uczestniczyć w wyborach pod warunkiem, że przed wpisaniem ich do spisu ludności Svalbardu jako mieszkańców Longyearbyen, zamieszkiwali norweską gminę (nie Svalbard) przez ostatnie 3 lata²⁶.

Wymóg, który stawiany jest wobec obywateli innych państw niż Norwegia został wprowadzony przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego w 2022 r. W praktyce doprowadził on do tego, że w wyborach, które przeprowadzono w 2023 r., część mieszkańców Longyearbyen nie mogła brać udziału²⁷. Niektórzy z nich zwracali uwagę na absurdalność stawianych wymogów²⁸. Ograniczenie możliwości zaangażowania politycznego obcokrajowców nie pozostało bez reakcji mieszkańców Svalbardu²⁹. W związku ze

²³ Zakres zadań realizowanych przez Gubernatora Svalbardu został szerzej przedstawiony na jego stronie internetowej. Zob. *The Governor's tasks*, <https://www.sysselmesteren.no/en/the-governors-tasks/> (1.08.2025).

²⁴ *Politikk*, <https://www.lokalstyre.no/selvbjetjening/politikk> (1.08.2025).

²⁵ P. Hansen, R. Ellingsen, *Venstre vant lokalstyrevalget i Longyearbyen*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/valgresultat-svalbard-1.16588879> (1.08.2025).

²⁶ *Forskrift om lokalstyrevalg i Longyearbyen*, <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-05-14-506?q=lokalstyrevalg> (6.08.2025).

²⁷ E. Vereykina, *Local elections in Svalbard are held for the first time with new restrictions for foreigners*, <https://www.thebarentsobserver.com/news/local-elections-in-svalbard-are-held-for-the-first-time-with-new-restrictions-for-foreigners/117764> (8.08.2025).

²⁸ W cytowanym artykule znajduje się wypowiedź Niemki, która zamieszkiwała Longyearbyen od 20 lat, jednak zmiany w prawie spowodowały, że nie mogła głosować w ostatnich wyborach, mimo że w przeszłości posiadała prawo do czynnego uczestnictwa w życiu samorządu lokalnego. Inny znany przykład to sytuacja zaangażowanej w życie polityczne archipelagu obywatelki Szwecji, Olivii Ericson, która 10 lat mieszkała i pracowała na Svalbardzie, a w 2019 r. została wybrana w wyborach samorządowych. Zmiany w prawie spowodowały, że w 2023 r. nie mogła wziąć w nich udziału. Zob. E. Vereykina, *Local elections in Svalbard...*; R. N. Andreassen, *Svenske Olivia mistet stemmeretten over natta. Nå legger MDG ned på Svalbard*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/ma-leggened-lokalpartiet-pa-grunn-av-nye-valgregler-pa-svalbard-1.16180365> (8.08.2025).

²⁹ Wśród osób zamieszkujących archipelag prowadzono m.in. tzw. cichy protest. Ta symboliczna inicjatywa polegała na tym, że przed lokalem wyborczym w dniu wyborów, 9 października 2023 r. umieszczono grafiki przedstawiające odbicie ludzkich kroków

zmianami w prawie wyborczym pojawiały się różne obawy, w tym związane z podziałami w tej specyficznej społeczności³⁰.

Przedstawiciele norweskiego rządu nie ukrywali, że dokonane modyfikacje mają na celu utrzymanie norweskiej kontroli nad archipelagiem³¹. W przedkładanej do konsultacji propozycji zmian wskazywano na to, że kiedy tworzono samorząd lokalny (działa on od 2002 r.) większość mieszkańców Longyearbyen miało kontakt z kontynentalną Norwegią. Na przestrzeni lat zwiększeniu uległa migracja, co wpłynęło na strukturę społeczeństwa. Wobec tego analizowano, czy obowiązujące do tej pory przepisy nadal są właściwe³².

Wybory do lokalnego samorządu są proporcjonalne, a mandaty rozdzielane za pomocą metody Sainte-Laguë. Ponadto w wyborach wyłaniani są zastępcy przedstawicieli. Komisja na podstawie wyników wskazuje ich tylu dla każdej listy ile otrzymała ona mandatów, z dodatkiem trzech. Jeżeli udział w elekcji zadeklarowałyby tylko jeden komitet/partia to wówczas wybory przeprowadza się w formule większościowej. Listy kandydatów mogą zgłaszać zarówno partie polityczne jak i mieszkańcy archipelagu³³.

W ostatnich wyborach wszystkie mandaty zdobyli przedstawiciele norweskich partii politycznych. Najwięcej z nich zdobyło liberalne ugrupowanie *Venstre* (7 miejsc), drugi wynik uzyskała socjalistyczna *Sosialistisk Venstreparti* (3 mandaty). Taką samą liczbę reprezentantów wprowadziła socjaldemokratyczna *Arbeiderpartiet*, a ostatnie dwa mandaty przypadły konserwatywnemu ugrupowaniu *Høyre*³⁴.

Wybrani przedstawiciele wyłaniają ze swojego grona przewodniczącego³⁵, jego zastępcę oraz członków do poszczególnych komisji, z których najważniejsza jest Komisja ds. administracyjnych. Do jej zadań należą m.in. działania

i krótkie zdania opisujące sylwetki mieszkańców, którzy zostali wykluczeni z udziału w wyborach. Zob. E. Vereykina, *Local elections in Svalbard...*

³⁰ R. N. Andreassen, *Svenske Olivia mistet stemmeretten...*

³¹ P. Hansen, *Tine er bekymret for lokaldemokratiet: – Ungdommer som har bodd her hele livet får ikke stemt*, https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/valg-pa-svalbard_-utenlandske-statsborgere-far-ikke-stemme-1.16587214 (8.08.2025).

³² *Høring – endring av valgbarhetsregler for valg til Longyearbyen lokalstyre m.m.*, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-endring-av-valgbarhetsregler-for-valg-til-longyearbyen-lokalstyre-m.m/id2863361/?expand=horingsinstanser> (8.08.2025).

³³ *Forskrift om lokalstyrevalg i Longyearbyen...*

³⁴ *Valg til lokalstyret i Longyearbyen*, <https://www.lokalstyre.no/download/18.7bea68b01969f7aacbdc25c/1746003332568/Valgstyrets%20møtebok%20-%20lokalstyrevalget%202023.pdf> (8.08.2025).

³⁵ Obecnie funkcję przewodniczącego pełni Terje Aunevik z partii *Venstre*, która wygrała ostatnie wybory. Zastępcą została Celine Anderssen z ugrupowania *Høyre*. Zob. T. Jonassen, B. A. Hansen, *The Liberal Party and the Conservative Party Enters Into Cooperation in Longyearbyen, Svalbard*, <https://www.highnorthnews.com/en/liberal-party-and-conservative-party-enters-cooperation-longyearbyen-svalbard> (8.08.2025).

związane z przygotowaniem budżetu. Jeżeli sytuacja tego wymaga ze względu na pilność sprawy, to przedmiotowa Komisja może samodzielnie podjąć decyzję, która w normalnych warunkach wymaga działania lokalnego samorządu. Ponadto przedmiotowy organ reprezentuje samorządowców na spotkaniach z gubernatorem oraz komisjami parlamentarnymi i ministerialnymi³⁶. W jej skład wchodzi 7 członków³⁷.

Współczesne wyzwania

Mimo że 43 państwa stanowią stroną Traktatu Svalbardzkiego, to własne stacje badawcze na Svalbardzie prowadzi ich zdecydowanie mniej. Według dostępnych informacji na archipelagu funkcjonuje przeszło 20 takich jednostek, z czego 14 z nich to stałe obiekty³⁸. Należą one do Chin, Czech, Francji, Indii, Japonii, Korei Południowej, Holandii, Niemiec, Norwegii, Polski, Rosji, Wielkiej Brytanii i Włoch³⁹. Grono państw zaangażowanych w badania na archipelagu jest jednak szersze⁴⁰. Posiadanie własnej stacji badawczej nie jest warunkiem koniecznym do tego aby badania prowadzić, aczkolwiek stanowi przejaw większego zaangażowania i zainteresowania tym obszarem.

Mniej eksponowanym, natomiast istotnym wątkiem związanym z Svalbardem jest eksploatacja dostępnych tam złóż naturalnych. Do tej pory głównie Rosjanie i Norwegowie prowadzili na archipelagu taką działalność⁴¹. Należy jednak zaznaczyć, że na początku XX w. również przedsiębiorstwa z innych państw były zaangażowane w wydobywanie węgla na Svalbardzie. Do grona obecnych tam firm należały podmioty o przynależności holenderskiej, szwedzkiej oraz angielsko-rosyjskiej⁴².

³⁶ *Politisk organisering*, https://pub.framsikt.net/2023/longyearbyen/mr-202312-årsberetning_2023#/generic/summary/introduction/163008fd-7b14-4791-90e6-3ce328fcb88a-cn?scrollTo=t-10 (11.08.2025).

³⁷ *Politisk organiser*, <https://www.lokalstyre.no/selvbetjening/politikk/politisk-organisering> (11.08.2025).

³⁸ E. Caymaz, Y. Barbaros Büyüksağnak, B. Özsoy, *Arctic science diplomacy of Norway: A case study of Svalbard*, «Polar Science» 2022, vol. 34, s. 5.

³⁹ M. Strouk, M. Maisonobe, *Field science and scientific collaboration in the Svalbard Archipelago: beyond science diplomacy*, «Science and Public Policy» 2024, vol. 51, nr 5, s. 792.

⁴⁰ Tamże, s. 786.

⁴¹ M. Rosiak, *Ostatnia norweska kopalnia węgla na Svalbardzie zamknięta. Siódemka przechodzi do historii*, <https://halospitsbergen.pl/ostatnia-norweska-kopalnia-wegla-na-svalbardzie-zamkniete-siodemka-przechodzi-do-historii/> (11.08.2025).

⁴² *Nordisk Familjebok*, Th. Westrin, E. Fahlstedt, V. Söderberg (red.), hasło: **Spetsbergen*, t. 38, Supplement, Sztokholm 1926, s. 445–448, <https://runeberg.org/nfcr/0250.html>.

Współczesna eksploatacja złóż węgla rozpoczęła się około 1911 r., chociaż istnieją dowody, że taką działalność prowadzili już w XVII w. poławiacze wielorybów. 30 czerwca 2025 r. Norwegowie zakończyli wydobywanie w Kopalni 7. Była to ostatnia czynna norweska kopalnia węgla na archipelagu. Surowiec pełnił istotną rolę w jego dziejach i wpłynął na rozwój osadnictwa. Do 2023 r. ogrzewano wytwarzaną z niego energią Longyearbyen. Nadal wydobywanie węgla prowadzi Rosjanie w Barentsburgu. Jest to druga największa osada na archipelagu Svalbard. Co istotne, kontrolę nad nią sprawują Rosjanie⁴³.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) w drugiej dekadzie XX w. potrzebował zagwarantować sobie dostawy węgla dla północnych regionów ówczesnego państwa. Z tego powodu radzieckie władze w 1926 r. odkupiły od szwedzkiego przedsiębiorstwa Pyramiden. W 1931 r. doszło do kolejnej transakcji, w ramach której ZSRR nabył od brytyjskiej firmy Grumant. W tym samym roku rząd radziecki, powołał do życia spółkę Arcticugol, która odkupiła od holenderskiej firmy Barentsburg. Wymienione 3 osady aktualnie należą do Arcticugol, natomiast wydobywanie węgla prowadzone jest tylko w tej ostatniej⁴⁴. Co istotne w Barentsburgu funkcjonuje rosyjski konsulat⁴⁵.

Większość Rosjan zamieszkuje Barentsburg, natomiast trudno wskazać, ile osób pozostało w Pyraminden, bo dostępne dane ujmują ludność tych dwóch ośrodków łącznie. W pierwszej połowie 2025 r. w Longyearbyen oraz Ny-Ålesund mieszkało 2556 osób. W rosyjskich osadach Barentsburg i Pyraminden 297. Dane ujmują również polski personel zamieszkały w Polskiej Stacji Badawczej Hornsund, który w ostatnich latach niezmiennie wynosi 10 osób⁴⁶.

Interesujące, że na przestrzeni ostatnich 35 lat liczebność ludności w rosyjskich osadach zdecydowanie zmalała. Wynikało to głównie ze spadku wydobywania węgla. W 1990 r. zamieszkiwało w nich 2407 osób, natomiast osadnictwo norweskie liczyło 1125 osób. Sytuacja uległa diametralnej zmianie na przestrzeni wskazanego okresu. Na Svalbardzie pojawiło się również wielu obywateli z innych państw niż Norwegia⁴⁷.

W przeszłości mimo istnienia rozbieżnych interesów Federacji Rosyjskiej i Królestwa Norwegii na archipelagu nie miały miejsca otwarte konflikty. Można zauważyć, że na Svalbardzie postępowały równolegle dwa odrębne procesy. W przypadku osad rosyjskich ich stopniowe wyludnienie, spowodowane

⁴³ M. Rosiak, *Ostatnia norweska kopalnia węgla...*

⁴⁴ J. Gerlach, N. Kinossian, *Cultural landscape of the Arctic: 'recycling' of soviet imagery in the Russian settlement of Barentsburg, Svalbard (Norway)*, «Polar Geography» 2016, vol. 39, nr 1, s. 7.

⁴⁵ *Consulate General in Barentsburg (Spitsbergen)*, https://norway.mid.ru/en/embassy/generalnye_konsulstva/generalnoe_konsulstvo_v_barentsburge_shpitsbergen/ (12.08.2025).

⁴⁶ *Statistics on Population...*

⁴⁷ J. Gerlach, N. Kinossian, *Cultural landscape of the Arctic...*, s. 8–9.

zmniejszeniem wydobycia węgla i ogólny spadek zainteresowania archipelagiem. Z drugiej strony norweskie dążenia do transformacji stolicy Longyearbyen, która dzisiaj nie jest kojarzona z przemysłem wydobywczym. Obecnie to sprawnie zarządzany ośrodek o demokratycznym ustroju, który przyciąga ludzi z całego świata⁴⁸. Innym miejscem jest Barentsburg, gdzie nie funkcjonuje rada miejska, a osada jest zarządzana przez administrację kopalni⁴⁹.

Mimo że Rosjanie od lat, przynajmniej w dokumentach, zakładają zmianę charakteru swojej obecności na archipelagu, poprzez położenie większego nacisku na przetwórstwo ryb, turystykę i badania, to do tej pory nadal wydobycie węgla stanowi ich fundamentalną działalność. Rosyjska polityka w sprawie funkcjonowania na Svalbardzie jest nieskoordynowana i ograniczona, głównie przez finanse⁵⁰.

Z perspektywy rosyjskiej doszło do wielu niekorzystnych zmian, nie oznacza to jednak, że Rosja nie wykazuje zainteresowania obroną własnych interesów na Svalbardzie. W ostatnich latach pojawiały się napięcia pomiędzy władzami norweskimi a rosyjskimi, których powodem był status archipelagu. Lista zastrzeżeń, które wysuwali w 2020 r. Rosjanie jest dłuższa i dotyczy takich kwestii jak: ochrona środowiska, połów ryb, monopol transportowy, sankcji nakładanych na rosyjskich polityków oraz budowy wrogiego wizerunku Rosji⁵¹. Należy zaznaczyć, że Rosja dba o podkreślenie swojej obecności na wyspie, czego przejawem była m.in. akcja w Barentsburgu w 2023 r., przypominająca paradę z okazji *Dnia Zwycięstwa*⁵².

Ponadto coraz to większe zainteresowanie sprawami arktycznymi wyrażają Chiny, które w ostatnich latach wzmocniły współpracę z Rosją. W 2024 r. archipelag odwiedził Tiejun Ling, ówczesny zastępca dyrektora Chińskiej Administracji Arktyki i Antarktyki. Mimo że Chiny posiadają własną stację badawczą na Svalbardzie, to omawiano współpracę obu stron w rosyjskim ośrodku, zlokalizowanym w Barentsburgu. Również naukowcy z Turcji w lipcu 2024 r., pojawili się na archipelagu. Tureckie władze mają aspiracje związane z otwarciem stacji naukowo badawczej dla członków BRICS w rosyjskiej osadzie Pyramiden. Działania prowadzone na Svalbardzie w ramach współpracy

⁴⁸ G. Bonusiak, *Development of Ecotourism in Svalbard as Part of Norway's Arctic Policy*, «Sustainability» 2021, vol. 13, nr 2, s. 4–5.

⁴⁹ J. Gerlach, N. Kinossian, *Cultural landscape of the Arctic...*, s. 8.

⁵⁰ A. Moe, A.-K. Jørgensen, *Russia's policy of presence in Svalbard*, «Polar Record» 2025, vol. 61(e11), s. 8–9.

⁵¹ *О Шпицбергене и вокруг него*, https://mid.ru/ru/about/social_organizations/association/1428089 (12.08.2025).

⁵² *Bulwersujący ruch Rosjan w Norwegii. Media: to podgrzewanie atmosfery*, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/bulwersujacy-ruch-rosjan-w-norwegii-media-to-podgrzewanie-atmosfery/0n2h9ft> (16.08.2025).

rosyjsko-chińskiej, według norweskiego profesora Marca Lanteigne, stanowią wyzwanie. Działania Rosji są ukierunkowane na stworzenie odrębnej sieci badawczej⁵³.

W 2022 r. doszło do przecięcia jednego z kabli, który zapewniał łączność archipelagu z Norwegią. Oficjalnie nie wskazano przyczyny tego zdarzenia, jednak podejrzewano, że to Rosjanie celowo doprowadzili do awarii. Przed tym jak nastąpiło uszkodzenie przewodu, jeden z rosyjskich trawlerów przepływał nad miejscem jego przebiegu 20 razy⁵⁴.

Svalbard jest również wskazywany jako miejsce potencjalnej konfrontacji NATO z Rosją, której urzędnicy sugerowali, że Sojusz militaryzuje ten obszar. Co interesujące, brak jest spójnego stanowiska w ramach NATO, w sprawie tego czy potencjalna agresja na obszarze archipelagu może skutkować uruchomieniem art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego⁵⁵. Powszechnie uważa się, że Svalbard stanowi istotny strategicznie obszar, chociaż w przeszłości nie wszyscy badacze stali na tym stanowisku i umniejszali jego znaczeniu⁵⁶.

Przewodniczący lokalnego samorządu z Longyearbyen na początku 2025 r. apelował o większą obecność wojskową Norwegii w rejonie Svalbardu. Odmienne zdanie wyrażał przewodniczący Partii Pracy (*Arbeiderpartiet*) na Svalbardzie Svein Jonny Albrigtsen, który twierdził, że może to spowodować więcej konfliktów i napięć. Wobec planów zwiększenia obecności wojskowej w rejonie archipelagu protest wyrażała Rosja, za sprawą rzeczniczki ministerstwa spraw zagranicznych, Marii Zakharovej, która podkreślała, że stanowiłoby to naruszenie regulującego status Svalbardu Traktatu⁵⁷. Prawdopodobne, że dla Rosji utrzymanie poprawnych stosunków z Norwegią, której suwerenność nad archipelagiem uznaje, nie jest bez znaczenia. Również restrykcyjne egzekwowanie przepisów prawa w zakresie ochrony środowiska wydaje się być działaniem korzystnym z perspektywy Rosjan, bo ogranicza obecność innych podmiotów w regionie. Możliwe, że wzrost zainteresowania archipelagiem jest

⁵³ D. K. Katlow, *Chiny zacieśniają więzi z Rosją. Celem jest władza na Arktyce*, <https://www.newsweek.pl/swiat/chiny-zaciesniaja-wiezi-z-rosja-celem-jest-wladza-na-arktyce/mfcjpbj> (14.08.2025).

⁵⁴ S. Scoles, *A Powerhouse of Global Satellite Infrastructure: Norway?*, <https://undark.org/2025/03/19/global-satellite-infrastructure-norway> (14.08.2025).

⁵⁵ P. Goble, *Moscow's First Move against NATO Could Take Place in Norway's Svalbard Archipelago*, <https://jamestown.org/program/moscows-first-move-against-nato-could-take-place-in-norways-svalbard-archipelago> (14.08.2025).

⁵⁶ C. J. Stensrud, A. Østhagen, *Hybrid Warfare at Sea? Russia, Svalbard and the Arctic*, «Scandinavian Journal of Military Studies» 2024, vol. 7, nr 1, s. 117.

⁵⁷ H. Einangshaug, E. H. Sveen, T. Grønning, *Ønsker økt militær tilstedeværelse i Svalbard-området: – Vi skal ikke være naive*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/lokalstyrerleder-terje-aunevik-i-longyerbyen-svalbard-vil-ha-okt-militaer-tilstedevaerelse-1.17206429> (14.08.2025).

zjawiskiem niepożądanym z perspektywy Rosji, bo mógłby zaburzyć obecny porządek⁵⁸. Nie można również umniejszać perspektywie wydobywania surowców, ocieplający się klimat stwarza nowe możliwości⁵⁹. Bezpodstawne jest założenie, że władze rosyjskie nie są tym zainteresowane. Kluczowe jest również strategiczne położenie archipelagu, co ma istotny wpływ zarówno na bezpieczeństwo Norwegii jak i Rosji.

Zakończenie

Niewątpliwie Svalbard jest obszarem o rosnącym znaczeniu. Zarówno liczne stacje badawcze jak i zaangażowanie naukowców z wielu państw świadczy o zainteresowaniu tym terytorium zależnym. Ponadto archipeląg w wymiarze politycznym charakteryzuje się dwubiegunowością, wynikającą z funkcjonowania ładu norweskiego i rosyjskiego. Jest on następstwem dążeń zarówno Norwegii jak i Rosji do utrzymania wpływów na archipelagu.

Svalbard przyciąga z roku na rok coraz więcej turystów, którzy oddziałują na rozwój gospodarczy archipelagu. Środowisko przyrodnicze w takich warunkach jest znacząco narażone na degradację i zmiany klimatyczne, które postępują w tym miejscu szybciej niż w innych miejscach na Ziemi. Z tego względu norweskie władze podejmują wysiłki, aby ograniczyć negatywny wpływ ruchu turystycznego na lokalne środowisko⁶⁰. Do ich zadań należy dbanie o lokalny ekosystem, co wynika z przywołanego już wcześniej Traktatu.

W rezultacie podjętej analizy możliwe jest przedstawienie odpowiedzi na postawione we wstępie pytania badawcze, która zostanie udzielona łącznie. Nie ulega wątpliwości, że archipeląg Svalbard jest obszarem o co najmniej ponadprzeciętnym znaczeniu geopolitycznym, co zwiększa zainteresowanie nim. Przynajmniej na poziomie deklaracji staje się on areną rywalizacji Norwegii oraz mocarstw takich jak Chiny, Rosja i za pośrednictwem NATO – USA. Każde z wymienionych państw jest w jakimś stopniu obecne na archipelagu. Niewątpliwie wyzwaniem dla Norwegów jest działalność Rosji, która utrzymuje swoją infrastrukturę i w przeszłości deklarowała zwiększenie swojej aktywności.

Równoległym procesem jest stale zwiększająca się determinacja władz norweskich do utrzymania kontroli nad tym terytorium. Norwegowie za sprawą instrumentów politycznych, ale i kontrowersyjnych decyzji starają się aby

⁵⁸ A. Moe, A.-K. Jørgensen, *Russia's policy of presence in Svalbard...*, s. 8–9.

⁵⁹ P. Goble, *Moscow's First Move...*

⁶⁰ *Europejska wyspa ogranicza ruch turystyczny. Nowe zasady już weszły w życie*, <https://podroze.onet.pl/aktualnosci/europejska-wyspa-wprowadza-ograniczenia-chodzi-o-zbyt-duza-liczbe-turystow/8re69c0> (16.08.2025).

Svalbard był jak najbardziej norweski⁶¹. Mającym niebagatelne znaczenie przykładem jest sytuacja związana z ograniczeniem zaangażowania cudzoziemców w lokalną politykę.

Ocieplający się klimat to jedno z największych wyzwań stojących przed światem, ale i zarządzającym archipelagiem. Napięta sytuacja geopolityczna rozciąga widmo konfliktu również na Svalbard, a zmiany klimatyczne mogą stanowić przyczynę kolejnych napięć. Z jednej strony norweskie władze zwiększają obszary chronione i surowo egzekwują przepisy, a z drugiej, powstają nowe perspektywy eksploatacji dostępnych tam złóż⁶². Pogodzenie rozbieżnych interesów może być zadaniem trudnym, szczególnie ze względu na postanowienia Traktatu Svalbardzkiego, który zobowiązuje norweskie władze do dbania o środowisko przyrodnicze archipelagu, a z drugiej strony pozwala na prowadzenie działalności wydobywczej i naukowej jego sygnatariuszom.

Bibliografia

- Andreassen R. N., *Svenske Olivia mistet stemmeretten over natta. Nå legger MDG ned på Svalbard*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/ma-legge-ned-lokalpartiet-pa-grunn-av-nye-valgregler-pa-svalbard-1.16180365> (8.08.2025).
- Antonowicz L., *Państwa i terytoria*, Warszawa 1988.
- Bonusiak G., *Development of Ecotourism in Svalbard as Part of Norway's Arctic Policy*, «Sustainability» 2021, nr 13.
- Caymaz E., Barbaros Büyüksağnak Y., Özsoy B., *Arctic science diplomacy of Norway: A case study of Svalbard*, «Polar Science» 2022, vol. 34.
- Czarny R. M., *Interpretacja Traktatu Spitsbergerńskiego w świetle zmian w prawie międzynarodowym publicznym*, [w:] R. Kłosowicz, B. Kosowska-Gąstoł, Ł. Jakubiak, G. M. Kowalski, T. Wiecech (red.), *Konstytucjonalizm – doktryny – partie polityczne*, Kraków 2016.
- Dolnicki P., *Wybrane pozostałości osadnictwa związane z zasiedlaniem Arktyki na przykładzie Svalbardu*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis» 2020, nr 14.
- Einangshaug H., Sveen E. H., Grønning T., *Ønsker økt militær tilstedeværelse i Svalbard-området: – Vi skal ikke være naïve*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/lokalstyrelleder-terje-aunevik-i-longyerbyen-svalbard-vil-ha-okt-militaer-tilstedevaerelse-1.17206429> (14.08.2025).
- Gerlach J., Kinossian N., *Cultural landscape of the Arctic: 'recycling' of soviet imagery in the Russian settlement of Barentsburg, Svalbard (Norway)*, «Polar Geography» 2016, vol. 39, nr 1.

⁶¹ Przykładem takiej działalności jest np. ograniczenie obrotu ziemią na terenie Svalbardu. Zakupem gruntów w ostatnich latach zainteresowane były Chiny. Zob. T. Lipczyński, *Norwegia ogranicza sprzedaż nieruchomości w Arktyce. Powód? Bezpieczeństwo narodowe*, <https://forsal.pl/swiat/artykuly/9536880,norwegia-ogranicza-sprzedaz-nieruchomosci-w-arktyce-powod-bezpieczen.html> (16.08.2025).

⁶² Zob. N. Wenger, *National park on Svalbard to be expanded*, <https://polarjournal.net/national-park-on-svalbard-to-be-expanded> (16.08.2025), P. Goble, *Moscow's First Move...*

- Goble P., *Moscow's First Move against NATO Could Take Place in Norway's Svalbard Archipelago*, <https://jamestown.org/program/moscows-first-move-against-nato-could-take-place-in-norways-svalbard-archipelago> (14.08.2025).
- Hansen P., *Tine er bekymret for lokaldemokratiet: – Ungdommer som har bodd her hele livet får ikke stemt*, https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/valg-pa-svalbard_-utenlandske-statsborgere-far-ikke-stemme-1.16587214 (8.08.2025).
- Hansen P., Ellingsen R., *Venstre vant lokalstyrevalget i Longyearbyen*, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/valgresultat-svalbard-1.16588879> (1.08.2025).
- Jensen Ø., *The Svalbard Treaty and Norwegian Sovereignty*, «Arctic Review on Law and Politics» 2020, vol. 11.
- Jonassen T., Hansen B. A., *The Liberal Party and the Conservative Party Enters Into Cooperation in Longyearbyen, Svalbard*, <https://www.highnorthnews.com/en/liberal-party-and-conservative-party-enters-cooperation-longyearbyen-svalbard> (8.08.2025).
- Katlow D. K., *Chiny zacieśniają więzi z Rosją. Celem jest władza na Arktyce*, <https://www.newswweek.pl/swiat/chiny-zaciesniaja-wiezi-z-rosja-celem-jest-wladza-na-arktyce/mfcjpbj> (14.08.2025).
- Lipczyński T., *Norwegia ogranicza sprzedaż nieruchomości w Arktyce. Powód? Bezpieczeństwo narodowe*, <https://forsal.pl/swiat/artykuly/9536880,norwegia-ogranicza-sprzedaz-nieruchomosci-w-arktyce-powod-bezpieczen.html> (16.08.2025).
- Moe A., Jørgensen A.-K., *Russia's policy of presence in Svalbard*, «Polar Record» 2025, vol. 61(e11).
- Rosiak M., *Ostatnia norweska kopalnia węgla na Svalbardzie zamknięta. Siódemka przechodzi do historii*, <https://halospitsbergen.pl/ostatnia-norweska-kopalnia-wegla-na-svalbardzie-zamkniete-siodemka-przechodzi-do-historii/> (11.08.2025).
- Scoles S., *A Powerhouse of Global Satellite Infrastructure: Norway?*, <https://undark.org/2025/03/19/global-satellite-infrastructure-norway/> (14.08.2025).
- Sobczyński M., *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń 2006.
- Stensrud C. J., Østhagen A., *Hybrid Warfare at Sea? Russia, Svalbard and the Arctic*, «Scandinavian Journal of Military Studies» 2024, vol. 7, nr 1.
- Strouk M., Maisonobe M., *Field science and scientific collaboration in the Svalbard Archipelago: beyond science diplomacy*, «Science and Public Policy» 2024, vol. 51, nr 5.
- Szupryczyński J., *Druga wojna światowa na Svalbardzie*, «Przegląd Geograficzny» 2011, t. 83, z. 4.
- Vereykina E., *Local elections in Svalbard are held for the first time with new restrictions for foreigners*, <https://www.thebarentsobserver.com/news/local-elections-in-svalbard-are-held-for-the-first-time-with-new-restrictions-for-foreigners/117764> (8.08.2025).
- Wenger M., *New governor appointed for Svalbard*, <https://polarjournal.net/new-governor-appointed-for-svalbard> (1.08.2025).
- Wenger N., *National park on Svalbard to be expanded*, <https://polarjournal.net/national-park-on-svalbard-to-be-expanded> (16.08.2025).